

vol. 10, 2023, 87–95

II. Ями в селищен контекст

II. Pits in a settlement context

Данни за селище от късната желязна епоха край с. Бенковски

Петя Георгиева ^a, Маргарита Попова ^b, Лили Пунева ^c

^a Катедра „Археология“, Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София 1504, бул. Цар Освободител 15; petyageorg@gmail.com

^b Отдел „История на българските земи в древността“, Национален исторически музей, София 1618, ул. Витошко лале 16; margarita_po@abv.bg

^c Лили Пунева, магистър по археология

Data on a Late Iron Age settlement near the village of Benkovski

Petya Georgieva ^a, Margarita Popova ^b, Lily Puneva ^c

^a Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria; petyageorg@gmail.com

^b Department of History of the Bulgarian Lands in Antiquity“, National museum of history, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, Bulgaria; margarita_po@abv.bg

^c Lily Puneva, Master of Archaeology

ABSTRACT

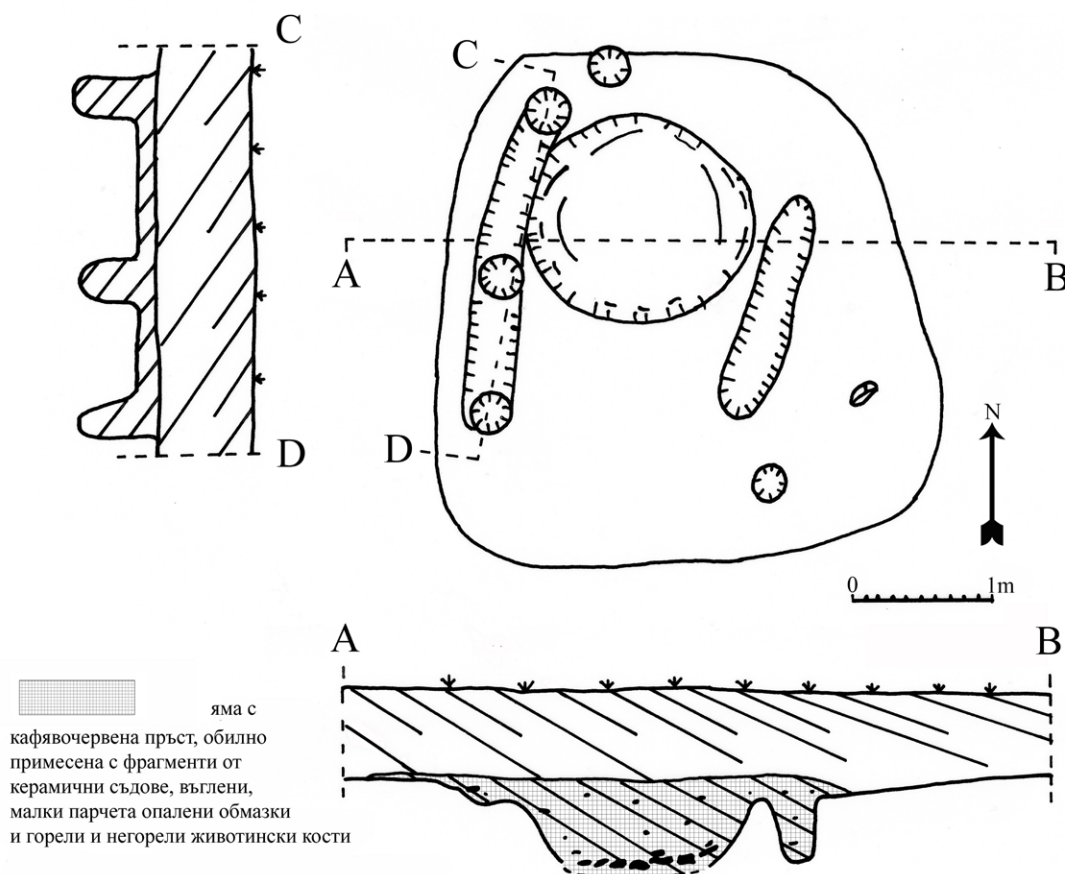
The following article discusses two dug-in structures – building and possible ditch, dated to the Late Iron Age, which were excavated along the route of the “Trakia” motorway.

KEYWORDS

Bulgarian Thrace, Late Iron Age, dug-in facilities, building, pottery

При спасителни археологически разкопки по трасето на автомагистрала „Тракия“ – обект № 9, ЛОТ 2, в землището на с. Бенковски, Старозагорско, бяха открити останки от две съоръжения – една малка сграда и вкопаване с големи размери (ров ?), в които имаше материали от късната желязна епоха. Те са на разстояние от около 40 м едно от друго и между тях няма културен пласт. Материалите, намерени в тях, са приблизително от едно и също време, което означава, че ровът и сградата биха могли да бъдат и едновременни, и разновременни.

И двете съоръжения бяха открити със сондажи, под стерилен хумусен пласт, чиято дебелина варира в различните участъци между 0,40 – 0,80 м. Вкопаването е само частично проучено. Засечено е в три сондажа и не е изчерпано в дълбочина. Доколкото може да се съди от профилите на сондажите, в които е регистрирано, дължината му в посока изток – запад е около 15 м. На север то продължава извън разкопания участък (извън трасето на магистралата). Стените му са полегати и създават впечатление за ров. Запълнителят е от тъмна пръст, в която има малко фрагменти от керамични съдове и животински кости.

Обр. 1. План (горе) и изглед от юг (долу) от вкопано съоръжение (сграда) (автор П. Георгиева)
Fig. 1. Plan (up) and a view from the South (down) of the dug-in facility (building) (author P. Georgieva)

Данни за селище от късната желязна епоха край с. Бенковски

Тук представяме проученото съоръжение, което може да се интерпретира като сграда.

Стратиграфска ситуация. В един от сондажите на дълбочина 0,55–0,60 м бе достигнато до по-тъмно петно, в което имаше керамични фрагменти, малки въгленчета и малко дребни парченца от опалени мазилки с керемидено–червен цвят. В останалата проучена част няма следи от културен пласт. Съоръжението е леко вкопано в стерилна, сиво-жълта пръст, на дълбочина 0,10–0,20 м. В горната му част, както и навсякъде в запълнителя, имаше много фрагменти от битова керамика (направена на ръка и на грънчарско колело), малки въгленчета и миниатюрни парченца от опалена до керемиденочервено обмазка от стени (?), чието тесто е примесено със слама. След сваляне на пласт от 0,20 м от запълнителя се очертаха няколко допълнителни вкопавания: една яма (с близка до кръг форма в горната част, с размери 1,55×1,60 м и дълбочина около 0,70 м от нивото, на което беше засечена керамиката, и на 1,36 м от съвременната повърхност) и два жлеба от източната и западната страни на ямата (обр. 1). При проучването на ямата се установи, че е била обмазана с глина, като следи от обмазването са запазени на малко места. По някои от парчетата от обмазки има следи от оцветяване с червена боя (охра). В долната част на запълнителя ѝ бяха намерени разпръснати или отчасти в анатомичен порядък кости от овца/коза, куче и лалугер.¹ Единият жлеб (на запад от ямата) е дълбок 0,20 м и е стъпаловидно свързан с нея. Общата му дължина е 2,70 м, а ширината – 0,25–0,30 м. В него бяха засечени три дупки от колове (в центъра, в северния и в южния край) с дълбочина 0,40–0,45 м и диаметър 0,25–0,30 м. Източният жлеб е дълбок 0,45–0,50 м и в него няма отделни дупки от колове. Отделно от жлебовете се очертаха две дупки от колове на север и на юг от двата жлеба, които изглеждат като продължение на коловете, поставени в жлебовете. Те са много по-плитки – на около 0,20 м от нивото, на което беше засечена ямата. Запълнителят на жлебовете, дупките от колове, малката кръгла яма и общото плитко вкопаване, в рамките на което са малката яма, жлебовете и коловете, е еднороден. По-голяма концентрация на въглени и животински кости имаше само на дъното на малката яма,² покрито с изгорял до черно пласт от органика – дебела рогозка, изгорели пръчки или тънки дъски. Керамични фрагменти бяха намерени навсякъде, включително и в жлебовете. Части от един и същи съд бяха намерени в малката яма и извън нея, от което може да се съди, че керамиката от ямата и жлебовете е попаднала там след разрушаването на съоръжението, при бавното натрупване на запълнителя на дупките от колове.

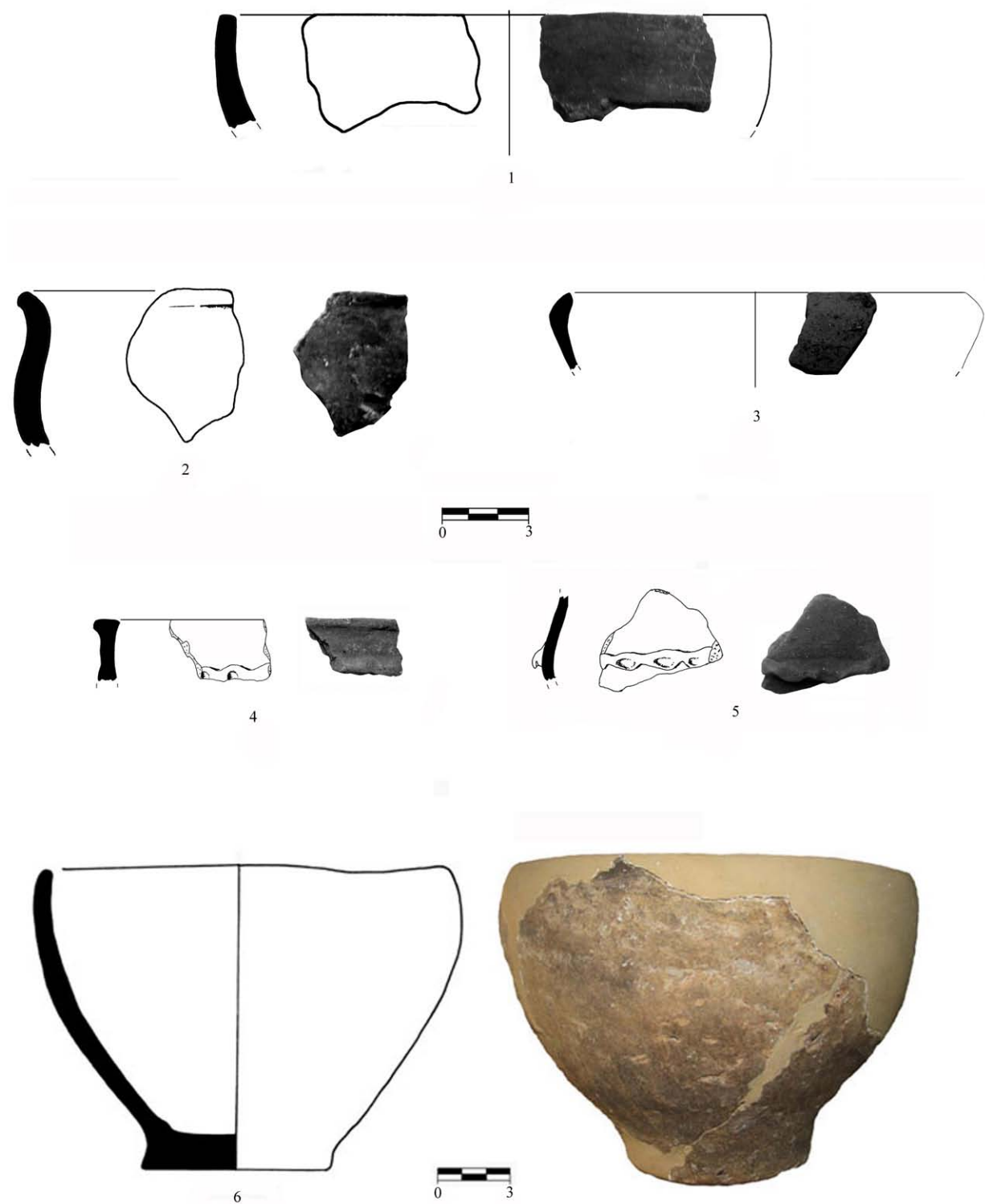
Най-многобройни материали бяха намерени в малката яма: големи и малки фрагменти от керамични съдове, част от които подлежат на реставрация; едно глинено зарче с кубична форма, един железен предмет с полукръгла форма, силно корозирал. Като се има предвид характера на запълнителя може да се предположи, че откритото съоръжение е унищожено от пожар, след който дупките от коловете и малката яма са се запълнили с пръст и културни останки, които са били в и около него.

Характеристика на керамиката. Тя е разнообразна – правена на ръка, с подчертано лошо качество и правена на грънчарско колело.

Към първата група – *керамика, моделирана на ръка*, се отнасят съдове, изработени от глина с голямо количество примеси – пясък, слюда и ситни камъчета. При отделните фрагменти концентрацията на примесите и размерите на отделните частици са различни. Следи от органични примеси в тестото не бяха открити. Цветът на външната повърхност, който варира от бежов до червен и кафяв или е на светли и тъмни петна, свидетелства за неравномерно изпичане. При обработката на повърхността също се наблюдават вариации – някои фрагменти са със следи от грубо и неравномерно оглаждане, други са добре огладени и вероятно са били излъскани. Има фрагменти

1 Костите са определени от д-р Н. Спасов.

2 На тази дълбочина по време на проучването се появи подпочвена вода.

Обр. 2. Керамика, работена на ръка, от вкопано съоръжение (сграда) (автори М. Попова и Л. Пунева)
 Fig. 2. Hand-made pottery from the dug-in facility (building) (authors M. Popova and L. Puneva)

Данни за селище от късната желязна епоха край с. Бенковски

от чаши, паници, купи и гърнета. Съдовете са дебелостенни. Устията са с прав или леко завит навътре или навън ръб (обр. 2. 1–3). Украсата е от релефни ленти с прищипвания, различни видове ямички или коси насечки, понякога комбинирани с различни по форма пъпки, разположени под устието или в горната част на съдовете (обр. 2. 4, 5). Възстановен е един съд – паница/купа (обр. 2. 6), който има точни паралели в керамиката, работена на ръка от късната желязна епоха (Ханджийска 2007, 15).

Съдовете, формувани на колело, са изработени от фина глина, с предимно сив и по-рядко – червен цвят. Преобладаващата част от керамиката на колело е тънкостенна, с добре огладена повърхност, покрита с фина ангоба с примеси от слюда. По-голямата част от нея спада към монохромната сива керамика. Последните изследвания, свързани с нейното разпространение и развитие в Тракия показват, че то започва към края на VII – началото на VI в. пр. Хр. (Ников 2005) Направена е от добре пречистена глина и е равномерно изпечена до сив цвят с различни оттенъци. Повърхността ѝ е добре огладена, понякога покрита с ангоба, което е характерно за керамиката от периода V–IV в. пр. Хр. Някои от съдовете имат високи столчета с формата на пресечен конус. Като форми могат да се различат купи със заоблено тяло и извито навън устие (обр. 3. 4, 5) и купи с обратно конусовидна форма на тялото и завит навътре устиен ръб (обр. 3. 2, 3). Те могат да бъдат без украса или с една до три врязани линии под устието.

Сред керамиката на колело има едно устие от сива трапезна амфора, открито във вкопаването от сондаж 1 (обр. 4). Това са съдове с масивно пръстеновидно столче, овоидно тяло, широко, отворено навън устие и две вертикални дръжки, чиято употреба в Тракия се поставя най-общо в V–IV в. пр. Хр. (Ников 2005, 331, 335). В Тракия този вид съдове са откривани в различни контексти: в бита, като урни или като гробни дарове, в насипа на надгробни могили, в запълнителя на ями.

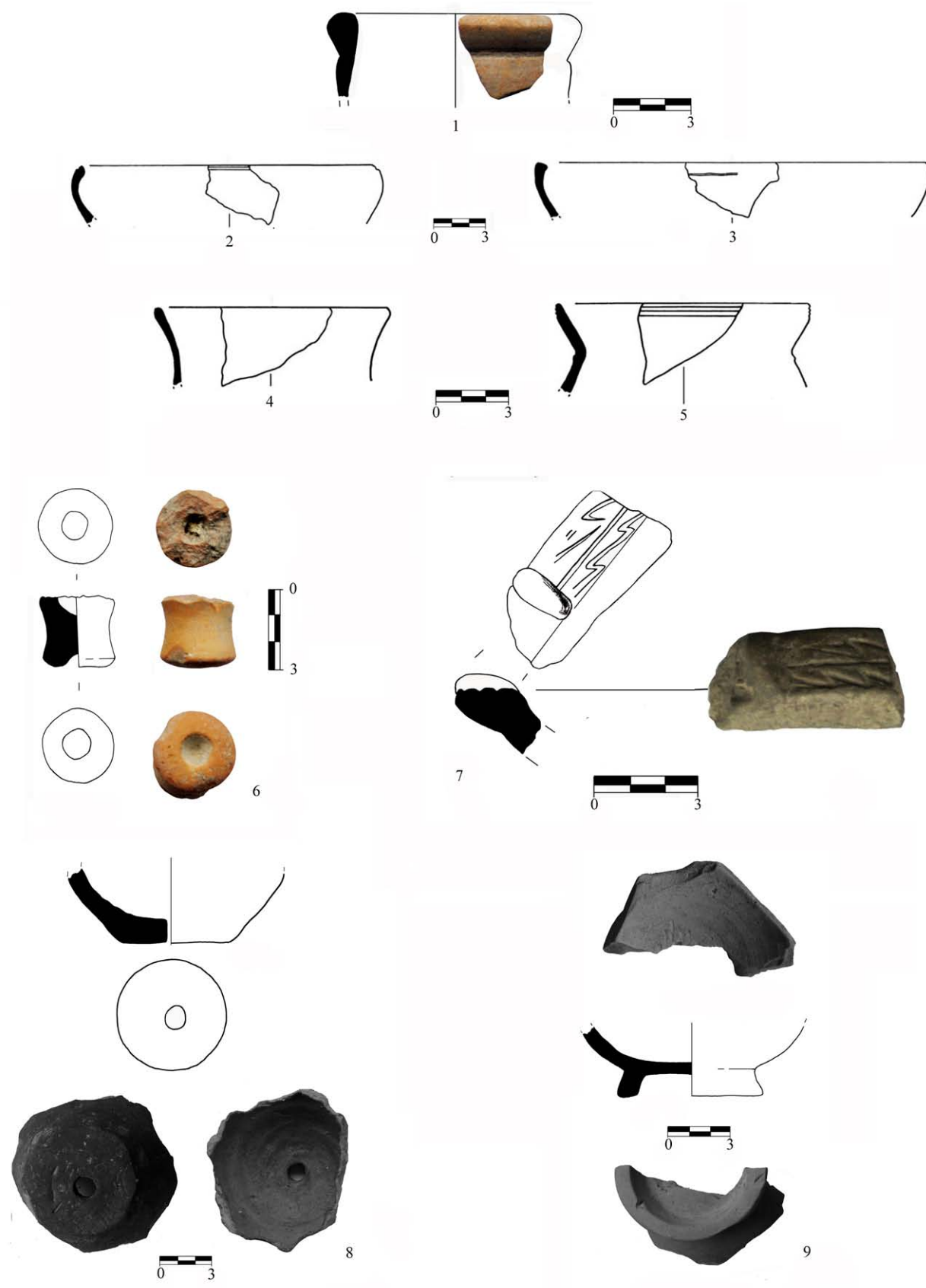
Друг интересен фрагмент е част от устие на лекане с вертикална дръжка с кръгло сечение, захваната за ръба на устието от вътрешната страна (обр. 5). Съдът е изработен от добре пречистена глина, с излъскана повърхност и покрит с фина тъмносива ангоба. Точен паралел може да се открие при два фрагмента от Раднево (Саватинов 1997, 36, обр. 5а; 37, обр. 6к). Този тип съдове се отнася към периода V–IV в. пр. Хр. (Василева 2008, 192). Също като трапезната амфора и леканетата са известни предимно от гробни комплекси. Само единични фрагменти са открити в рамките на селища. По тази причина те се определят като съдове с преимуществено ритуални функции (Василева 2008, 193).

Сред керамиката на колело има няколко фрагмента от амфорна тара – едно дъно (краче) (обр. 3. 6), едно устие (обр. 3. 1), както и няколко фрагмента от стени.

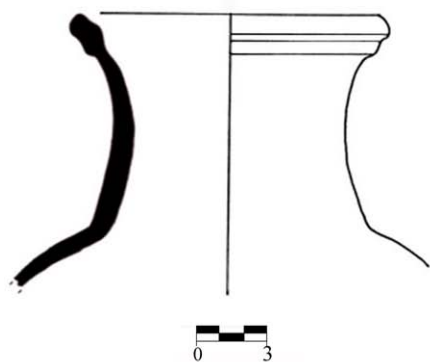
Като цяло, на базата на керамиката, датата на съоръжението най-общо може да се постави в рамките на V–IV в. пр. Хр.

Любопитна находка от запълнителя на съоръжението е керамично кубично зарче (обр. 6). Стените му са добре огладени. На всяка от страните му е маркирано число чрез набодени точки. Числата от едно до пет са маркирани както при съвременните зарчета. На мястото на шестицата са маркирани девет точки – в три редици по три.

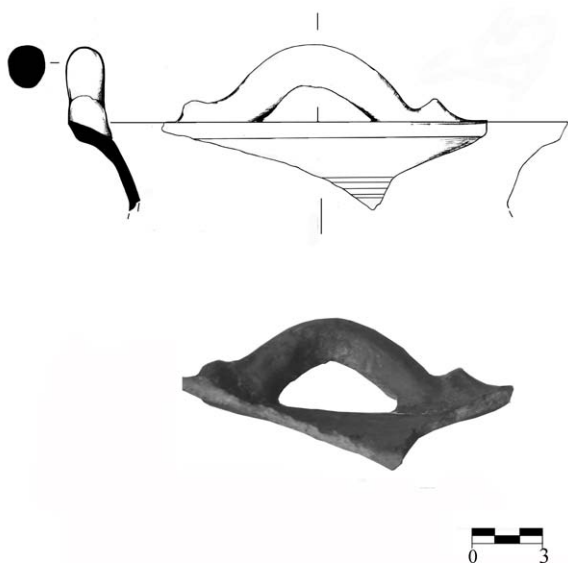
Интерпретация на съоръжението. Формата и размерите на проученото съоръжение и наличието на дупки от вертикално поставени колове дават основание да се предположи, че това са останки от малка сграда. Хоризонталният ѝ план е близък до правоъгълник, с размери от външната страна 3,90 м на 2,30 м. Подът ѝ е леко вкопан в околния терен. Стените ѝ са били изградени от дървени колове, част от които са били забити направо в земята, а други – поставени в жлебовете. Ориентирана е по дългата страна в посока север-юг с отклонение на североизток-югозапад (обр. 1). Ямата в северната част на сградата е вероятно стопанска. Намерените в долната част на запълнителя ѝ кости, част от които са обгорели и предварително натрошени, могат да се интерпре-

Обр. 3. Керамика, работена на ръка, от вкопано съоръжение (сграда) (автори М. Попова и Л. Пунева)
Fig. 3. Hand-made pottery from the dug-in facility (building) (authors M. Popova and L. Puneva)

Обр. 4. Устие от трапезна амфора (автор М. Попова)
Fig. 4. Amphora neck (author M. Popova)

Обр. 5. Фрагмент от лекане от вкопано съоръжение (сграда) (автор П. Георгиева)
Fig. 5. Lekane fragment from the dug-in facility (building) (author P. Georgieva)

Обр. 6. Глинено зарче и желязен предмет от запълнителя на вкопано съоръжение (сграда) (снимка П. Георгиева)
Fig. 6. Ceramic dice and an iron object from the filler of the dug-in facility (building) (photo P. Georgieva)

тират като кухненски отпадъци (заключение на Н. Спасов). Фрагментите от керамика, намерени в ямата, са нападали там след разрушаването на сградата и от гледна точка на стратиграфията не представят сигурен затворен комплекс. Същото се отнася и за останалата керамика, намерена в рамките на сградата, макар че най-вероятно находките са само от времето на използването на това съоръжение, тъй като няма разновременни материали.

Сградата би могла да се възприеме като малко жилище със стопанска яма, която е била покривана с дървен капак. В такъв случай е неясно защо е единствена и около нея няма видим културен пласт. Ако това е било жилище, то е съществувало за кратък период от време. Възможно е да е служило за временно обитаване при някакви стопански дейности – малка колиба/хижа, до обработваема площ или място за подслон на скотовъдци. Смущаващо в такъв случай е присъствието на фрагментите от керамика, направена на грънчарско колело и особено на фрагментите от амфорна тара. Възможно е също това да е стопанска сграда към жилище, което се намира в незасегнат от сондажите участък, извън трасето на магистралата. В такъв случай сградите от това предполагаемо селище би следвало да са на съществени разстояния една от друга, което обяснява липсата на ясен културен пласт извън вкопаните участъци. При всички случаи тази находка предполага кратковременно обитаване на мястото и би могла да се възприеме като информация за съществуване в този район на селище от късната желязна епоха. Тя поставя проблема за структурата на селищата, различни от укрепените – обикновените села на хората, които са се занимавали със селскостопанска работа. Ако селата не са били компактно застроени, а с големи дворни пространства, то проученото съоръжение би могло да се приеме като една от къщите на такова село.

Твърде разнообразната, от гледна точка на произхода си, керамика в някаква степен противоречи на такова предположение. Керамиката, направена на ръка, която е с лошо качество, най-вероятно е домашно производство. Намерените заедно с нея по-люксови съдове, продукт на местното занаятчийско производство, са значително по-малко, но въпреки това присъствието им в един селски дом или сезонна постройка на полето е необичайно. Още по-странно изглежда присъствието на фрагменти от амфорна тара, свидетелство за наличие на импортни стоки, чиито потребители би следвало да живеят в по-големи жилища. Възможно е част от съдовете, правени на ръка, напълно (един) или частично реставрирани, да са били част от инвентара на сградата преди разрушаването ѝ. Останалите биха могли да са попаднали по-късно, при постепенното натрупване на запълнителя и да са от много тънкия културен пласт, нанесен във вкопаванията след разрушаването на съоръжението.

Предположението за ритуално преизползване на тези съдове също е възможно, макар да не дава отговор на въпроса за първичната им употреба. Ако приемем такава интерпретация, то би следвало сградата да се свърже с обслужването на някакви ритуални дейности.

Цитирана литература

- Василева, Д. 2008. Два монохромни съда от могили при Симеоновград. В Николов, В., Нехризов, Г., Цветкова, Ю. (ред.). *Спасителни археологически ракопки по трасето на железопътната линия Пловдив – Свиленград през 2005 г.* Велико Търново: Фабер, 191–196.
- Ников, К. 2005. За една група сиви съдове от Югоизточна България. Към въпроса за появата на сивите амфори в Тракия (кр. VII–VI в. пр. Хр.). В Стоянов, Т., Тонкова, М., Прешленов, Хр., Попов, Хр. (ред.) *Heros Hephaistos. Studia in honorem Liubae Ogneva-Marinova*. Велико Търново: Фабер, 331–336.

Данни за селище от късната желязна епоха край с. Бенковски

Саватинов, С. 1997. Комплекс от ями от късната желязна епоха в м. Старото селище край град Раднево. В *Марица-Изток. Археологически проучвания* 4. Раднево, 9–54.

Ханджийска, В. 2007. *Традиции и тенденции в производството на керамика на ръка в днешна Югоизточна България през VI–I в. пр. Хр.* Автореферат на докторска дисертация. София.

Data on a Late Iron Age settlement near the village of Benkovski

Petya Georgieva. Margarita Popova, Lily Puneva

(summary)

During the rescue archaeological excavations along the route of the “Trakia” motorway, at the eastern end of the site, two dug-in facilities from the Late Iron Age were discovered.

One has been studied almost completely and can be interpreted as a building with a shape close to a rectangle, built of wooden stakes. In the northern half of the building there is a circular pit, probably for utilitarian purposes. Bones of various animals and fragments of pottery were found in the fill of the pit.

Also at the eastern end of the site, another dug-in structure of large dimensions (ditch?) was found, which continued northward beyond the highway route. In its filler there were a few fragments of pottery from the Late Iron Age.